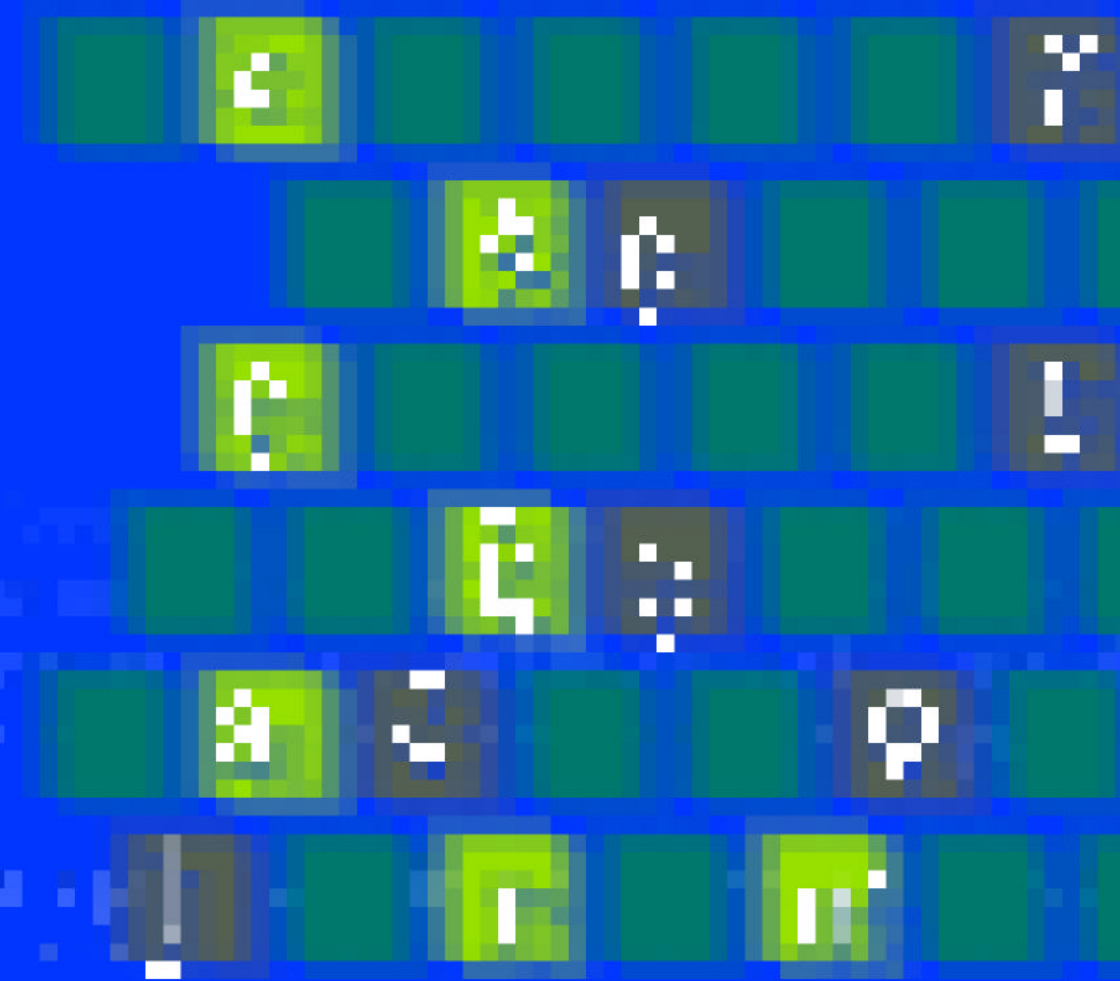

AJUNTAMENT DE VALENCIA

Lo Rat Penat

FONO

INTRODUCCIO A LA FONOLOGIA VALENCIANA

JOSEP BORONAT GISBERT

Didactica

Esta obra obtingue el
Premi Extraordinari "Excm. Ajuntament de Valencia"
en els CXIV JOCS FLORALS de Lo Rat Penat, de l'any 1997.

© JOSEP BORONAT GISBERT

© D'esta edicio LO RAT PENAT

Edita: LO RAT PENAT, 1998
Declarada d'Utilitat Publica
C/. Aparisi i Guijarro, 10
46003 VALENCIA
<http://www.loratpenat.org>
e-mail: secretaria@loratpenat.org

En la colaboracio de l'Excelentissim Ajuntament de Valencia.

Cap de la Seccio de Publicacions: CONSUELO RUBIO I MARTÍNEZ

Direccio Tecnica: MARIVI FERRANDIS I OLMOS
JULI MORENO I MORENO

Assessorament i correccio lingüística: ANTONI FONTELLES I FONTESTAD

I.S.B.N.: 84-89069-65-4

Dep. llegal: V-1125-2000

Imprimix: GRÁFICAS RONDA, S.L.
MestreValls, 10
46022 VALENCIA

DEDICATORIA

*A Mossen Guinot,
mestre indiscutible
en la Llengua Valenciana,
el meu agraïment
per haver fet possible
este treball
que li oferixc en homenage.*

*Les seues obres,
la seua erudicio llingüística,
m'han donat la materia
per a introduir-me yo
en la fonologia,
elaborant baix el titul de FONO,
lo que presente com al deure
que ha fet l'alumne,
esperant l'aprovacio del mestre.*

AGRAÏMENT

L'agraïment a qui ha ajudat eficaçment
a realisar una obra
no es pot expressar en paraules
ni llimitar-se
a una mencio nominal,
per a que conste en acta,
que hauria de ser exhaustiva.

Els que m'han ajudat
ho saben
i coneixen que els estic molt agrait
perque han contribuït
a una obra que pot servir al nostre poble valencià.

Pero vullc destacar,
despres de Mossen Guinot,
a Antoni Fontelles Fontestad per la seua ajuda
en la correccio material i conceptual
que ha aportat,
a Amparo Giner, la meua muller,
per haver-me encorajat
quan em faltava l'ale,
i a Lo Rat Penat
que ha fet possible la seua publicacio.

PRIMERA PART
FONOLOGIA GENERAL

I. FONOLOGIA. GENERALITATS

1.1. CONCEPTES BASICS

1.1.1. La ciencia al servici del llenguage

En l'actualitat hi ha una gran relacio entre totes les disciplines del coneiximent humà, que s'ajuden i es complementen per a conseguir les finalitats propies de cada una.

No hi ha compartiments estancs, totalment independents els uns dels altres.

Pero tots els ambits del coneiximent, per a expressar-se, utilisen un llenguage. Per tant, les CIENCIES *necessiten* un llenguage que, per una part, ha de ser comprensible en tot el mon, ya que l'universalitat de les investigacions exigix que siguin assequibles a tots els científics; i, per una altra part, s'ha d'adaptar en cada ambit lingüístic a les característiques propies de la llengua concreta que s'utilisa.

En reciprocitat, el LLENGUAGE *necessita*, com a objecte d'experiencia i d'investigacio, de les ciencies, les ciencies experimentals, per a que, d'una manera correcta, s'arribe a comprendre la seua naturalesa i els processos en virtut dels quals es produix.

Per via d'exemple d'esta ultima afirmacio, em referire a certes investigacions fetes en laboratoris de diverses Universitats, d'Instituts tecnològics i d'industries¹

Tots sabem que els chiquets s'ensenyen a parlar i a entendre sense fer grans esforços i molt pronte: ans de complir el primer any comença l'adquisicio del llenguage, i els altres tres anys l'utilisen en considerable habilitat. Observem que no passa lo mateix en la lectura o l'aritmética.

El proces d'adquisicio de l'habilitat lingüística pareix a primera vista que es un proces senzill, vista la velocitat en que l'infant pot obtindre-la. Podria pensar-se en un proces de condicionament psicològic i generalisacio.

Pero les investigacions científiques que estan fent-se, van demostrant que este proces es mes complex de lo que es pensava, confirmant l'idea del lingüiste Noam Chomsky, segons la qual hi ha *coneiximents i capacitats innats* subjacents a l'us del llenguage.

(1) Universitat de *Brown* (Peter D. Eimas; Catherine G. Wolf; Einar R. Siqueland; Peter W. Jusczyk; James Vigorito); Laboratoris *Haskings de New Haven* (Leig Lisker; Artur S. Abramson); *Instituto de Nutrición de Panamá* (Robert E. Lasky; Robert E. Klein; Ann Syrdal-Lasky); Laboratoris *Bell* (Lyn A. Streeter); Universitat de *Indiana* (Richard N. Aslin; David B. Pisoni; Beth L. Hennessy; Alan J. Perey; *North-eastern University* (Joanne L. Miller); Universitat de *Oregon* (Peter W. Jusczyk); Universitat de *Washington* (Patricia K. Kuhl); Universitat de *Dalhousie*, Nova Escocia (Janet J. Werker); Universitat de *Columbia Britanica* (Richard C. Tees); Institut de Tecnologia de *Massachusetts*, California; Real Institut Suec de Tecnologia.

S'ha comprovat ², en experiències sobre la percepció de la parla en criatures, que els infants posseeixen una dotació molt rica de mecanismes perceptius innats, adaptats a les característiques del llenguatge humà, que els preparen per al món lingüístic en que viuran.

Resultats experimentals confirmen l'idea de que tots, en la percepció del parlar, captem *fonemes*, dels que ja vorem les característiques i determinacions científiques. En la percepció del llenguatge es capten "*categories*" de sons. O siga que sons acústicament diferents son indistingibles si pertanyen a un mateix fonema.

Pero l'investigació científica experimental no s'ha detes en estes constatacions. Ara s'intenta descobrir si esta percepció *categorica* dels fonemes, a pesar de la falta de precisió de la senyal emetida al parlar, es o no es *innata*.

Per ad això, s'experimenta en chiquius que encara no parlen: d'un mes a quatre mesos. U dels experiments es fa donant-li a la criatura un chupo empalmat a un transductor de pressió, conectat a instrument de registre, que donen el ritme de succió del chiquet. Quan es té regularisat el ritme, s'emiteix una síl·laba de parla sintètica, per exemple "*ba*", cada volta que es registra una succió. Quan el chiquet percep un estimul nou, incrementa durant uns minuts el ritme de succió, tornant al normal quan es familiarisa en ell. Acostumat al primer so, es fa un canvi, emiteix un altre so, per exemple "*pa*".

Els resultats son que, igual que les persones que dominen una llengua, els chiquets perceben les diferències en el temps d'emissió de veu (que dona informació crucial per a distingir fonemes), de modo que, quan la variació del so es tal que el temps d'emissió de veu es menor de 30 milisegons, no acusen canvi, no el noten com a diferent so.

S'ha observat també lo mateix, exactament, en canvis del segon i tercer formants, els que indiquen les diferències en el punt d'articulació d'un so consonant.

Variant el procediment de l'experimentació, per exemple medint la freqüència cardíaca com a indicador de resposta dels chiquets, s'obtenen resultats semblants.

Pareix, per tant, que *son innats* els mecanismes de percepció i distinció que permetran al chiquet convertir la senyal variable del llenguatge en uns fonemes determinats, i, mes tart, en paraules i significats. Molt abans de que els chiquets parlen i compreguen, son essencialment sensibles a les distincions acústiques que resultaran essencials per a la comprensió del llenguatge.

Ara be: si estos mecanismes corresponen a unes característiques biològiques, hauran de ser universals.

Pero pareix que l'extensió dels horitzons perceptius van estretint-se quan l'infant va deprenent la llengua nativa: conserva i agudisa la capacitat per a distingir els

(2) Cfr. P.W. JUSCZYK, *Infant speech perception*, en "Perspectives of the study of Speech", Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1981; ALVIN M. LIBERMAN, *On finding that speech is special*, en "American Psychologist", vol. 37, nº 2, pp. 148-167, febrer de 1982; PETER D. EIMAS, *Percepción del habla en la primera infancia*, en "Investigación y Ciencia", nº 102, març de 1985, pp. 24 i ss.

fonemes propis de la seua llengua materna, pero va perdent capacitat per a fer-ho en els fonemes que no es donen en ella. La perdua no es irremissible, pero la posterior recuperació d'eixa capacitat sera molt mes costosa i laboriosa. Per exemple, els japonesos adults son incapaços de notar la distinció entre els sons [r] i [l]; encara que poden arribar a captar la distinció després d'una preparació especial i una considerable experiència en una altra llengua que els tinguen com a fonemes diferenciats.

Tambe es una cosa comunament acceptada que en l'infància, quan el chiquet comença a dependre la llengua dels seus pares, es produïx l'evolució de l'anatomia del tracte vocal, la dels centres de la parla en el cervell, i la d'eixes capacitats perceptives innates de distinció de fonemes, donant-li en conjunt unes característiques que el constitueixen com a membre d'un entorn cultural determinat, membre d'una concreta comunitat lingüística, membre individual biològicament caracterisat d'una cultura, la dels seus pares, la del seu poble.

Tambe per estos motius, explicació d'investigacions autènticament científiques, hem de tornar a parlar als fills, des del bressol, en valencià, si no volem que muiga o es desvirtue la nostra cultura valenciana, la nostra idiosincrasia. Mes: hem de fer que tot l'ambient que rodege als chiquius, tot lo que es parle al seu voltant, tot lo que escolten en els primers mesos i anys de la seua existència, siga llengua valenciana.

Son interessantíssimes ad este respecte les conclusions a que ha arribat, després de llargues investigacions, el professor *Tadanobu Tsunoda*, de l'Institut d'Investigacions Mèdiques de l'Universitat Mèdica i Odontològica de Tokio. Les donà a conèixer presentant un informe en un col·loqui de la UNESCO celebrat en Atenes, en abril de 1981.

Diu el professor Tsunoda: "*Estime que la llengua materna es el factor que determina la diferència de les vies per les quals les persones reben, elaboren, senten i compreguen els sons provinents del mig que els rodeja. La llengua materna es relaciona estretament en el desenvolupament dels mecanismes de l'emoció en el cervell. Açò em du a supondre que la llengua materna adquirida durant l'infància te una estreta relació en les particularitats de la cultura i la mentalitat de cada grup ètnic*".

Es ben sabut que, en l'actualitat, els científics estan determinant, en precisió cada volta major, la localització de les funcions del cervell humà. Els canvis del flux sanguini en les àrees del cervell son una indicació del canvi d'activitat d'estes àrees, quan la persona en experimentació realisa una determinada acció. Per mig d'uns mecanismes de multidetecció, gràcies a l'ús del Xenon-133, un isòtop radiactiu, inyectat en l'arteria cerebral, pot representar-se gràficament una espècie de mapa d'activitats de les diverses parts del cervell.

En 1965, el professor Tsunoda començà una sèrie d'experiments, ideant tècniques complexes, utilitzant l'estimulació auditiva retardada per a determinar de quina manera distingix el cervell diverses classes de sons, paraules, sons d'origen mecànic, tonalitats sintètiques, etc., conseguint determinar en quin dels dos hemisferis cerebrals predomina la percepció de cada so.

Els experiments demostraren que el cervell es capaç de discernir les característiques *estructurals* dels sons; i que el predomini de l'hemisferi dret o esquerre del cervell depen de l'estructura dels sons, de les sèries de freqüències màximes o for-

mants, harmòniques o inharmòniques, i del grau de modulació de freqüències.

Des de 1972, el professor Tsunoda incorporà, com a subjectes d'investigació, a persones no japoneses, observant notables diferències en el predomini d'un hemisferi o de l'altre davant d'estímuls similars. Però experimentant en persones educades de xiquets en llengua diferent a la dels seus pares i antepassats, arribà a la convicció de que el factor que determinava les diferències era la llengua escoltada i parlada en els seus primers anys de vida, no les diferències de caràcter gènic. No era la *raça*, sino la *llengua*, el mig auditiu i lingüístic que havia rodejat al xiquet en els seus primers anys d'existència, el que produïa eixes diferències.

El llenguatge, les funcions lògiques que es basen en el llenguatge, i els sons i funcions relacionats en les emocions, poden localitzar-se en el mateix o en diferent hemisferi cerebral, en l'hemisferi esquerre del parlar, o en el dret. "*Pot afirmar-se - diu Tsunoda- que la lateralitat de la localització de les emocions es una cosa que s'adquirix a través de la llengua materna*", la llengua que es depren en l'inici de l'existència, en els primers set o huit anys.

Les diferències notables que hi ha en les llengües, respecte de la seua influència en la formació dels mecanismes de funcionament del cervell, segons el professor Tsunoda, es troben destacadament en les vocals. *Te una gran importància la base articuladora vocalica*. És determinant la seua claredat i puresa de so, o la seua foscor i indeterminació de vocals neutres; la seua abundància relativa front a les consonants, la freqüència d'ús de paraules formades per una sola vocal o per dos o més vocals combinades, o el domini de les consonants.

La tendència a la claredat i puresa de sons vocalics i a la relativització de les consonants és proverbial en la llengua valenciana. Com ho és també la foscor i indeterminació de sons vocalics en el parlar català. La claredat fonètica de les set vocals valencianes contrasta i es distingeix notablement de la fonètica vocalica catalana, molt especialment per la confusa pronunciació de A, E i O atones que mogué a Pompeu Fabra a definir A o E com a "vocal neutra". El valencià pot canviar *netament* una vocal per altra, dient "encendre" per "encendre", "asclafit" per "esclafit", però no mescla mai els sons vocalics.

Un exemple de la preponderància de les vocals el tenim en la clàssica paraula *aigua* que, en llengua valenciana, tendix a pronunciar-se (i de fet molts diuen sempre) *auia*, eliminant consonants, mentre el llenguatge català, prenent origen en la clàssica valenciana *aigua*, tendix a pronunciar *aiga*, reduint les vocals i conservant la consonant.

Tornem a llegir les paraules del professor Tsunoda i deixem que la lògica conduïxca el nostre pensament.

La llengua adquirida durant l'infància té una estreta relació en les particularitats de la mentalitat i, per tant, de la cultura de les persones que formen poblacions de personalitat definida i diferenciada entre tots els pobles que constitueixen l'humanitat. El desenvolupament dels mecanismes cerebrals que reconduïxen les emocions i, per tant, les mateixes accions que "*ixen del cor*" (com diem un tant inexactament), han seguit *formats* per les característiques de la llengua materna.

No podem estranyar-nos, per tant, de les diferències de comportament instintiu i col·lectiu entre els que hem mamat la llengua valenciana en una família de parla valenciana, i els que han oït i parlat de xicotets la llengua catalana en una família de parla catalana. Diga's lo mateix entre els de parlar valencià i castellà.

Però en terres de llengua valenciana, hem tingut els valencians una molt greu equivocació, si pot qualificar-se solament d'equivocació. Em refereixc a l'haver forçat un parlar estrany al de la família per a bressar i acaronar als fills. Este pecat és el d'haver parlat als fills en castellà, desviant i llevant de les seues circumvolucions cerebrals els camins i connexions neurològiques que estan relacionats estretament en les particularitats de la mentalitat i de la cultura del nostre poble valencià.

Si volem mantindre la nostra idiosincrasia hem de tornar a parlar als fills, des del bressol, en valencià. Després, als set o huit anys, ja podran dependre qualsevol altra llengua.

L'excusa de que no tindran facilitat per a estudiar en l'escola és una falsetat. Bona prova la tenim en tots els que, com jo, hem començat a parlar en castellà quan ja teníem uns quants anys, en l'escola, sense cap de dificultat. Pensem en valencià, parlem en valencià, i també, correctament, en castellà. I en unes altres llengües. Però *les reaccions emotives, el cor*, és valencià.

Aixina s'alluntarà també el perill -que confirmen els fets que patim- de que, havent iniciat la vida en un castellà artificial, puguen alguns creure que tornen al valencià deprenent el català fabricat que baix el nom de valencià s'impartix en escoles i universitats, com està passant.

En resum: si els resultats experimentals confirmen l'idea de que tots, en la percepció innata del parlar, captem *fonemes*, ha de ser interessant introduir-nos en el seu estudi, en la *Fonologia*.

1.1.2. Fonologia.

La *Fonologia* és la disciplina lingüística que estudia la funció dels elements fonics característics de les llengües, les unitats mínimes determinants de significacions diverses, i la seua utilització per a formar signes lingüístics³. Investiga les diferències foniques lligades a diferències de significació, el modo en que es comporten entre ells els elements de diferenciació i les regles segons les quals poden combinar-se per a formar paraules o frases. És una rama de la Ciència del Llenguatge fundada per N. Trubetzkoy i R. Jakobson, cultivada especialment pel Cercle Lingüístic de Praga. Ferdinand de Saussure i, seguint-lo, Grammont, li donen un altre sentit que l'actualment vigent.

En alguna ocasió s'ha emprat el terme *Fonemàtica* com a equivalent a Fonologia.

(3) El terme "fonologia" s'ha usat com a sinònim de "fonètica". Per a Saussure la "fonologia" és l'estudi fonètic sincrònic, i "fonètica" l'estudi diacrònic dels fets fonics.

1.1.3. Parla, llengua, sistema i norma

La *parla*, concepte especialitzat per F. de Saussure, es una realitat física, un fenomen concret i individual de voluntat i d'intel·ligència, que varia de subjecte a subjecte, que comporta les novetats i originalitats expressives del parlant. Equival al parlar concret i s'opon al concepte de *llengua*.

La *llengua*, a partir de F. de Saussure, es un sistema abstracte de signes orals i dels equivalents escrits, de validea supraindividual, exterior a la persona que per si mateixa no pot crear-lo ni modificar-lo, un model constant i general de totes les manifestacions llingüístiques particulars.

La *llengua* es al mateix temps *sistema llingüístic* (conjunt d'elements llingüístics solidaris entre ells, que te les característiques indispensables per al funcionament d'una llengua com a tal) i *norma llingüística* (característiques constants i fixes, però independents de la funció del llenguatge, a les que s'ajusta la correcció gramatical). Norma i sistema, constituint el domini de la llengua, serà lo que es depren per tradició repetida.

1.1.4. Signe llingüístic. significat i significat.

El *signe llingüístic* es el tecnicisme especialitzat per F. de Saussure per a designar la combinació del concepte i de l'imatge acústica.

El signe llingüístic te dos aspectes: l'expressió i el contingut, o siga el *significant* i el *significat*, segons terminologia de Saussure.

El *significat* o contingut està constituït per les idees o significacions que tenen un sentit concret. El nombre d'idees concretes que poden significar-se es il·limitat.

El *significant* o expressió es, en la parla, una successió fonica perceptible per l'oït, i, en la llengua, està constituït per normes que ordenen eixe material sonor. Els mètodes que servixen per a expressar els significats es limitat en el sistema de la llengua. Les normes del significat, en el sistema de la llengua, tenen un nombre limitat d'unitats. La funció del significat es la d'evocar un determinat significat, distingint-lo de tots els demés significats. Per a complir esta funció diferencial es necessari que els elements que els constitueixen es diferenciïn i es distinguisquen clarament. La forma del sistema d'una llengua ha de distinguir una sèrie d'elements diferencials. Element diferencial serà aquell que distinguis un significat d'entre tots els demés d'un determinat significat.

1.2. DISTINCIONS EN L'INVESTIGACIÓ

1.2.1. La fonologia no es fonètica.

Es important fer la distinció d'estes dos disciplines.

La que s'ocupa de la matèria palpable dels *sons* realitzats i perceptibles en la parla, que son fenòmens fisiològics, es la *Fonètica*, que no te en compte la funció de lo fonic en el signe llingüístic. Estudia els elements fonics, els sons, el modo en que son pronunciats, l'efecte acústic que produïxen, sense plantejar-se la relació que tenen en una significació llingüística.

En canvi la que s'ocupa de la forma del significat, les *normes* que ordenen eixa matèria sonora, es la *Fonologia*, operant en abstraccions immaterials que constitueixen un sistema. Investiga les diferències foniques associades a diferències de significació, el comportament dels elements diferencials i les regles per les que s'han de regir per a formar significats.

Però la fonètica es el punt de partida per a traure d'ella les unitats abstractes que son l'objecte de la fonologia.

1.2.2. La fonologia no es gramatical

El llenguatge està articulats en unitats successives que tenen una forma fonica i una significació, que es distinguis per tindre significats diferents, l'estudi de les quals es propi de la *Gramàtica*. Ella estudia la funció i estructura dels elements del contingut o significat. Estudia el sistema d'una llengua, en finalitat estrictament sincrònica.

Els significats estan articulats en unitats successives, els elements diferencials, caracteritzats per tindre una forma fonica determinada i no tindre en si mateixos significació, l'estudi dels quals es objecte de la *Fonologia*. Fa l'estudi funcional i estructural dels elements fonics de l'expressió o significat.

1.2.3. Simbol, sintoma i actuació en la fonologia.

El llenguatge pot complir uns fins que Karl Bühler distinguis fixant-los en els tres següents: apelació, expressió i representació.

El *simbol* o *representació* del contingut o significat es l'estudi principalíssim de la Fonologia, havent de reservar-se el nom de *fonologia* estrictament per a la fonologia del simbol, segons Trubetzkoy. Saussure no identifica signe i simbol, perquè el simbol te per caracter no ser mai completament arbitrari: hi ha un rudiment de vincle natural entre el significat i el significat, com el simbol de la justícia, la balança, no podria reemplaçar-se per qualsevol altre, un carro, per exemple. En ocasions es denomina *signe simbolic*.

Uns altres aspectes del llenguatge son el *sintoma*, *manifestació* o *expressió* de l'estat psíquic del parlant, i l'*actuació* o *apelació* sobre l'interlocutor, actuant sobre l'oïent per a dirigir la seua atenció o atraure-la sobre el parlant. Quan s'escolta parlar, ademés de saber *qué diu* (simbol o significació de les paraules), distinguis *quí* parla (sintoma manifestatiu del parlant) i *en quin to* parla (actuació com a mig de produir efectes en l'interlocutor).

Estos dos últims aspectes, per a ser objecte de la fonologia han de ser els

normals, pertanyents al sistema supraindividual de la llengua, de tots els que la parlen. La fonologia del sintoma caracteritzarà al que parla com a pertanyent a una classe social, a un grau de cultura, a un lloc determinat d'orige. Per exemple, la substitució de la [l] normal valenciana per [ʎ] velar es sintoma de l'orige català del parlant. La fonologia de l'actuació estudia els mitjans actuals que permeten distingir el llenguatge emocional del llenguatge neutre. Poden agrupar-se en l'*estilística fonològica*, part de l'*estilística fonètica*, segons Trubetzkoy.

1.3. PARTS DE L'ESTUDI FONOLÒGIC

1.3.1. Fonologia sincrònica i diacrònica

Es *sincrònic* tot lo que es refereix a l'aspecte estàtic de l'estudi, i *diacrònic* tot lo que es relaciona en les evolucions. De forma que la *fonologia sincrònica* o *fonologia estàtica*, estudiarà fonològicament l'estat de la llengua; i la *fonologia diacrònica* o *fonologia evolutiva* o *fonologia històrica* estudiarà fonològicament les fases d'evolució de la mateixa, encarant els fenòmens que fan passar una llengua d'un estat ad un altre.

1.3.2. Fonologia de la paraula i fonologia sintàctica

La primera escollirà com a unitat semàntica a estudiar la *paraula*, o els elements de la paraula portadors de significació, *semantemes*, o els elements que relacionen els semantemes en l'oració, *morfemes*. Els elements fònics de les unitats semàntiques simples (paraules, morfemes o semantemes) varien d'una llengua a altra, senyalant més clarament l'originalitat d'una llengua.

La segona tracta de les diferències fòniques que, en una llengua, són capaces de delimitar la paraula en un grup de paraules o *sintagma*, denominant-se *fonologia del sintagma*, o de diferenciar frases senceres, dient-se *fonologia de la frase*. Els elements fònics en funció dins de la frase són més pareguts d'una llengua a una altra, sent per tant de menor interès en la diferenciació de llengües.

1.3.3. Funció distintiva i demarcativa.

En la fonologia de la paraula es distingeixen dos funcions: la distintiva i la demarcativa, que donen lloc a apartats d'estudi diferenciats.

Els elements fònics servixen per a diferenciar o distingir unes paraules d'unes altres: *funció distintiva* o *funció diferencial*.

També servixen per a separar unes unitats semàntiques d'unes altres en una cadena parlada: *funció demarcativa* o *funció delimitativa*.

La *funció contrastiva*, *el contrast*, que es dona per les diferències qualitatives d'un fonema respecte als fonemes veïns, pot tindre també funció distintiva i demarcativa.